

คุณค่าของกระบวนการมีส่วนร่วม

อบต.พลับพลาไชย จ.สุพรรณบุรี

กลไกพัฒนาเด็กและเยาวชน

จะก้าวต่อไปจนถึงภาพฝันที่จะมีกลไก

หนุนเสริมศักยภาพภาพเด็กและเยาวชน

เกิดขึ้นในตำบลพลับพลาไชย

คุณค่าของกระบวนการมีส่วนร่วม

เพราะเคยมีประสบการณ์จากการเข้าร่วมหลักสูตรนักถักทอชุมชน: เพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ภายใต้โครงการพัฒนาเยาวชนในชุมชนท้องถิ่น (4 ภาค) ร่วมกับสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) และมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) มาก่อน จนค้นพบ “หัวใจ” ของการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน คือ การให้สมาชิกในแต่ละชุมชนหรือหมู่บ้าน ขับเคลื่อนกิจกรรมของตนเองได้ โดยมีผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. คณะกรรมการแต่ละหมู่บ้าน และผู้ใหญ่ใจดี เข้ามาเป็นแกนหลักในการทำงาน...โดยมีเป้าหมายระยะยาวคือ เด็กจะต้องไม่เป็นภาระของสังคม รู้ร้อนรู้หนาวที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน มีความเข้มแข็ง แข็งแรงที่จะช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า และพร้อมที่จะถ่ายทอดคุณลักษณะเหล่านี้ และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้มาให้เด็กรุ่นต่อไป¹

เมื่อทีมนักถักทอชุมชนจากตำบลพลับพลาไชย อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้รับการชักชวนให้ขับเคลื่อนงานพัฒนาเด็กและเยาวชนต่อยอดกระบวนการวิจัยท้องถิ่น โดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสงคราม จะเป็นโค้ชคอยเคียงข้างในการพัฒนางานด้านเด็กและเยาวชนด้วยกระบวนการวิจัยท้องถิ่นไปสู่การเป็น “กลไกหนุนเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชน” พวกเขาจึงตอบตกลงอย่างง่ายดาย ด้วยหัวใจที่มุ่งมั่นอยากพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของชุมชนและสังคม

ยกระดับงานเดิม

บทเรียนการทำกิจกรรมที่ผ่านมาของตำบลพลับพลาไชยพบว่า กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนจัดขึ้นจากความคิดของผู้ใหญ่ ซึ่งไม่ตรงกับความสนใจของเด็ก กิจกรรมส่วนใหญ่ไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน มักจัดขึ้นเป็นครั้งคราว เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือจัดกิจกรรมตามวันสำคัญหรือตามภารกิจเท่านั้น จึงไม่เกิดการเชื่อมโยงกระบวนการ และไม่สามารถจัดตั้งกลุ่มเด็กและเยาวชนในการทำกิจกรรมอย่างจริงจัง จนมีโอกาสดำเนินการหลักสูตรนักถักทอชุมชน: เพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ภายใต้โครงการพัฒนาเยาวชนในชุมชนท้องถิ่น (4 ภาค) ระยะที่ 2 ทำให้คนทำงานได้แนวคิดใหม่ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ใช้ฐานทุนที่อยู่ในชุมชน เช่น เศรษฐกิจพอเพียง ป่าชุมชน ขนมหันตรา เป็น “เครื่องมือ” โดยทดลองโครงการนำร่องใน 5 หมู่บ้าน จากทั้งหมด 14 หมู่บ้าน โดยคาดหวังว่าหากประสบผลสำเร็จจะขยายพื้นที่ดำเนินการให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

ปีนี้ทีมวิจัยจึงต้องการยกระดับรูปแบบการกิจกรรมกับเด็ก และเพิ่มจำนวนคนทำงานด้วยการดึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนผ่านกระบวนการวิจัย เพื่อสร้างกลไกในการดูแลเด็กและเยาวชนในตำบลฯ ตลอดจนพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในชุมชนให้มีกระบวนการคิดและการจัดการตนเองในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นระบบและมีส่วนร่วมกับชุมชน

¹ หนังสือเชื่อมร้อยและถักทอ ปี 2

แม้ทีมงานชุดเดิมที่ร่วมหัวจมท้ายมาด้วยกันในงานนักถักทอชุมชนจะมีความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากย้ายไปทำงานพื้นที่อื่น แต่เพราะมีต้นทุนจากโครงการเดิมที่เคยเชื่อมร้อยถักทอเพื่อนร่วมงานในองค์การบริหารส่วนตำบลมาร่วมกันรับผิดชอบโครงการเด็กและเยาวชนในแต่ละหมู่บ้าน จึงทำให้การเริ่มต้นจัดทัพจัดทีมในงานครั้งนี้ไม่ยากนัก **เอก-เอกวิทย์ ชาวสวน หัวหน้าสำนักปลัดและหัวหน้าทีมวิจัย** เล่าถึงต้นทุนทางความคิดที่พวกเขามีคร่าว ๆ ว่า

“หลักสูตรนักถักทอฯ ทำให้พวกเราเปลี่ยนความคิดจากการทำงานตามหน้าที่ กลายเป็นคนที่ทำงานโดยไม่คำนึงถึงแค่มาตรฐานกำหนดตำแหน่ง เป็นให้ทำงานอย่างมีใจ มองเห็นเป้าหมายสุดท้ายในการทำงานร่วมกัน ทำให้ช่วยกันขับเคลื่อนงานไปสู่ปลายทาง”

การดำเนินโครงการวิจัยครั้งนี้มีเวลาทั้งหมด 20 เดือน แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ **ระยะที่ 1** ใช้เวลา 6 เดือนในการสร้างความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พัฒนาทักษะของทีมงาน วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ และเก็บข้อมูลทุกซ์-ทุนในชุมชน **ระยะที่ 2** มีเวลา 6 เดือน สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงลึกของเด็กและเยาวชน การศึกษาดูงาน จัดเวทีกิจกรรมทำความประสานความร่วมมือและเก็บข้อมูลจากชาวบ้าน และ**ระยะที่ 3** เป็นการลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหารูปแบบและแนวทางการดำเนินกิจกรรม เก็บข้อมูลกิจกรรม สรุปผลการทำงาน และคืนข้อมูลให้ชุมชน

กิจกรรมช่วงแรก ทีมโค้ชจึงชวนทีมวิจัยปูพื้นความรู้วิจัยท้องถิ่นผ่านการอบรมหลักสูตร “**วิทยาการกระบวนการ**” เพื่อฝึกกระบวนการ การใช้เครื่องมือเพื่อชุมชน และเทคนิคการทำงานวิจัยท้องถิ่นในชุมชน เช่น แผนที่เดินดิน ไลน์ประวัติศาสตร์ชุมชน ปฏิทินชุมชน เป็นต้น

นอกจากการเรียนรู้ในเวทีดังกล่าว ทีมโค้ชยังจัด “**เวทีสร้างความเข้าใจ**” แก่เด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการวิจัย เพื่อเป็น “**ตัวอย่าง**” การสร้างสรรค์กิจกรรมแบบ Active Learning และการวางแผนกระบวนการทำกิจกรรมแก่ทีมวิจัย รวมทั้งทีมโค้ชเองก็จะได้ทำความรู้จักกับเด็กและเยาวชนด้วย เพื่อชวน

คิดชวนคุยสิ่งที่อยากทำและเติมเต็มทักษะการคิดวางแผน การทำงานเป็นทีม และทักษะการทำงานอื่นที่ต้องใช้ในการทำวิจัย

ลองผัดลองถูกกับสิ่งใหม่ ๆ

หลังจากเป็นผู้เรียนรู้ ทีมวิจัยได้นำความรู้เหล่านั้นมาทดลองจัดกระบวนการในเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องการทำงานเด็กและเยาวชนแก่ชาวบ้านในชุมชน เพื่อประสานความร่วมมือให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกลไกหนุนเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชน

เวทีแรกที่ทีมวิจัยลงมือทำคือ **“เวทีสร้างความเข้าใจในชุมชน”** เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจโครงการกับเด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง และชุมชน พร้อมทั้งชวนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน โดยจัดขึ้นที่หมู่ 5 เอ็ม-คมสัน พันธุ์เสือนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยปฏิบัติการ ที่รับหน้าที่วิทยากรหลักบอกว่า รูปแบบการจัดเวทีภายใต้โครงการฯ นี้มีความแตกต่างจากรูปแบบเดิม ๆ ที่เมื่อก่อนเขาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลและชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ต้องการให้ชุมชนรับทราบ แล้วจึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านซักถามข้อสงสัย แต่กระบวนการจัดเวทีแบบวิจัยท้องถิ่นจะใช้วิธีชวนคิดชวนคุย เปิดโอกาสให้ทุกคนร่วมกันแสดงความคิดเห็น และหาข้อสรุป

ผลลัพธ์จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน ทำให้ **“सार”** ที่ต้องการจะสื่อไปไม่ถึงกลุ่มเป้าหมาย ชาวบ้านเข้าใจว่าเจ้าหน้าที่ อบต. อย่างพวกเขา มาคุยถึงภารกิจของ อบต. ทำให้คำตอบจากปากชาวบ้านมีอยู่ 4 คำคือ ไฟฟ้า ถนน แสงสว่าง และน้ำ

“เราได้ยินแต่คำที่มักได้ยินเป็นประจำเวลาทำเวทีประชาคม เพราะชาวบ้านเข้าใจว่า อบต. มาถามสารทุกข์สุกดิบ เช่น เราแก้ปัญหาเด็กกันอย่างไร ชาวบ้านก็บอกให้ติดไฟฟ้าเพิ่มแสงสว่างบริเวณสนามฟุตบอล ซึ่งพอมาถอดบทเรียนก็พบว่าเกิดจากพวกเราเองด้วยที่ชี้แจงวัตถุประสงค์ไม่ชัด ไม่ได้ตกลงบทบาทกันให้ชัดเจนว่าจะตั้งคำถามเรื่องอะไร สรุปอย่างไร พอเจอสถานการณ์จริงจึงมีช่วงที่เงียบ ไปต่อกันไม่ถูก” เอ็มเล่า

เมื่อต้องจัดเวทีกิจกรรมขึ้นอีกเป็นครั้งที่ 2 ทีมวิจัยจึงนำข้อผิดพลาดดังกล่าวมาพูดคุยหาทางอุดรอยรั่ว โดยวางแผนให้รัดกุมขึ้น พร้อมความมุ่งมั่นว่าครั้งนี้จะต้อง **“แก้มือ”** ให้สำเร็จ เอ็มเล่าวิธีการทำงานในเวทีสร้างความเข้าใจครั้งที่ 2 ว่า

“คราวนี้แบ่งหน้าที่กันให้ชัดเจนขึ้น ผมเป็นคนทำสันทนากการ ส่วน **เปิด-ชยาภา สุกใส นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ** เป็นกระบวนกรหลัก และมีทีมที่เป็นกระบวนกรรอง มีทีมรับลงทะเบียน เป้าหมายของเวทีนี้คือการสร้างความเข้าใจเช่นเดียวกับครั้งแรก แต่สิ่งที่ต่างไปคือครั้งนี้ ชาวบ้านเข้าใจเรามากขึ้น”

ภาพที่ทีมวิจัยเห็นคือ การที่ชาวบ้านมาช่วยกันคิด วาดภาพ แล้วจับไม้คั่นเสนอในประเด็นการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ที่มากกว่านั้นคือมีเสียงหัวเราะด้วยความสนุกสนานเฮฮาจากกระบวนการที่พวกเขาจัด และแสดงความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมกับงานวิจัย ทีมวิจัยนิยามความสำเร็จนี้ว่าเหมือนจุดไฟการพัฒนาในหัวใจชาวบ้านได้สำเร็จ

ระหว่างที่เวทีสร้างความเข้าใจถูกจัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทีมวิจัยก็ได้จัดเวทีเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ชุมชนที่เชื่อมโยงกับเรื่องเด็กและเยาวชน และข้อมูล บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในตำบล พลับพลาไชย เพื่อศึกษาปัจจัย-เงื่อนไขในการทำงาน ร่วมกันขึ้น เพื่อศึกษาสถานการณ์ วิถีชีวิต อาชีพ ความเป็นอยู่และการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการเรียนรู้ข้อมูลร่วมกัน

เมื่อได้ข้อมูลจากเวทีต่าง ๆ แล้ว ทีมวิจัยได้จัด “เวทีวิเคราะห์ข้อมูลและจัดหมวดหมู่ข้อมูล” เพื่อประมวลข้อมูลทั้งหมดแล้ววางแผนกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม จนได้โครงการออกมา 6 ประเด็น ได้แก่ 1. การละเล่นกลองยาว 2. การทอผ้าของบ้านขาม 3. ดนตรีสร้างสุข 4. การจัดการขยะ 5. เศรษฐกิจพอเพียง และ 6. ป่าชุมชน ที่

ทีมวิจัยเล็งถึงความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ทำงานในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นว่า “ถือเป็นช่วงเปลี่ยนแปลงที่ต้องออกมาจากสิ่งที่เคยทำ จากที่ไม่เคยวางแผน กลับต้องมาคิดทบทวนว่า เพราะอะไร ทำไมถึงทำ ทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ทำอย่างไรจะไปสู่เป้าหมายนั้น”

ผลกระทบจากความไม่ต่อเนื่อง

ในที่สุดโครงการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลพลับพลาไชยในการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขก็เริ่มดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม แต่แล้วไฟที่ลุกโชนของเด็กและชาวบ้านที่พวกเขาจุดขึ้นกลับต้องมอดดับลง เมื่อเข้าสู่ขั้นลงมือปฏิบัติการไปเพียงระยะหนึ่ง เนื่องจากทีมวิจัยแต่ละคนต่างเผชิญวิกฤติของชีวิตในมิติอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว หรือภาระการทำงานประจำ

เอกเล็งถึงสถานการณ์ของช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า “เราเห็นว่าชุมชนอยากเริ่มทำแล้ว จึงมอบเงินให้แต่ละโครงการนำไปบริหารจัดการกันเอง โดยที่ทีมวิจัยไม่ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน เพราะตอนนั้นทุกคนยุ่งกับงานประจำ เนื่องจาก อบต.มีนโยบายสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลายด้าน ปริมาณงานจึงเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้เราค้นพบว่าการทำแบบนี้กลายเป็นต่างคนต่างทำงาน ทีมวิจัยไม่ได้ช่วยกันไม่ได้คุยกัน กลายเป็นการทำงานที่มีแค่ 1-2 คนในแต่ละชุมชน งานก็เดินไปได้ช้า และไม่คล่องตัว”

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคที่ทำให้งานไม่สามารถขับเคลื่อนไปได้ กลับไม่ได้ลดทอนคุณค่าขององค์ความรู้ในกระบวนการวิจัยท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่ในเนื้อในตัวของทีมวิจัยทุกคน ทำให้พวกเขาสามารถหาทางออกเพื่อขับเคลื่อนโครงการวิจัยต่อไปภายใต้ข้อจำกัด

เอกบอกว่า เขาแก้ไขสถานการณ์ด้วยการนำศักยภาพของตัวเองเข้าไปช่วยหนุนโครงการพลับพลาไชยอะคาเดมีที่เปิดสอนฟุตบอลให้แก่เด็กในชุมชนโดยไม่มีค่าใช้จ่าย เพื่อส่งเสริมเด็ก ๆ ที่มีความสามารถและ

ความฝันจะเป็นนักกีฬาฟุตบอลอาชีพ โดยทำงานร่วมกับ **ต๋อ-ธรรมบุญ** งามบุญช่วย ครูผู้ดูแลเด็กจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประจำตำบล ที่มีความสามารถด้านกีฬา

“ผมนำกระบวนการสรุปบทเรียนไปใช้กับเด็ก ๆ ในพลับพลาไชยอะคาเดมี โดยแต่ละครั้งที่แข่งเสร็จ ไม่ว่าแพ้หรือชนะจะชวนเด็กคุยว่าผลการแข่งขันครั้งนี้เกิดจากอะไร เพราะอะไร แล้วเขาได้พัฒนาทักษะอะไร อย่างไร ผมเน้นกับเด็ก ๆ เสมอว่าทักษะชีวิตสำคัญสำหรับอนาคตของพวกเขาไม่น้อยกว่าทักษะกีฬา เพราะจะทำให้พวกเขาเติบโตไปเป็นนักกีฬาที่มีคุณภาพ ทั้งในสนามและในสังคม” เอกเล่า

ถ้อยคำของโค้ชเอกทำให้เด็ก ๆ ได้พัฒนาทักษะกีฬาควบคู่ไปกับการทบทวนตัวเองและเห็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับตัวเองด้วย

ด้านต๋ออธิบายเพิ่มว่า ทักษะชีวิตที่เขาย้ำกับเด็กเสมอคือการมีระเบียบวินัยในการฝึกซ้อม มีระบบรู้จักวางแผนและทำงานร่วมกันเป็นทีม ที่สำคัญคือมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ไม่ว่าจะเป็นการซ้อมกีฬา หรือการเรียน

“เคยมีผู้ปกครองมาถามว่า ทำไมพาลูกเขามาเตะบอลทั้ง ๆ ที่งานยังไม่เสร็จ เราเลยจะคุยกับเด็กว่าก่อนจะมาเล่นฟุตบอลต้องจัดการตัวเองก่อน แล้วก็ได้ผล เด็ก ๆ ทำการบ้านเสร็จ แม้ว่าจะกลับบ้านค่ำ พ่อแม่ก็โอเคเพราะลูกเขาไม่ได้เสียการเรียน”

โค้ชทั้ง 2 คนเล่าความภาคภูมิใจเกี่ยวกับผลลัพธ์

จากโครงการพลับพลาไชยอะคาเดมีว่า เด็กหลายคนมาเตะด้วยความมีใจรัก อยากเล่นฟุตบอล แต่ไม่มีความสามารถทางฝีเท้า จนอาจเรียกว่าเล่นบอลไม่ได้เลย แต่หลังจากผ่านการแข่งขันลีกแรกของจังหวัดเด็ก ๆ กลับพัฒนาขึ้นมาก ทำให้เห็นว่าโครงการนี้มีประโยชน์กับเด็กที่รักกีฬา ได้มาฝึกทักษะทำซ้ำ ๆ มีสนามให้ซ้อม มีโค้ชคอยแนะนำ มีลีกให้แข่ง ซึ่งทำให้เด็กได้พัฒนาฝีเท้า วินัย ความเป็นทีมและความมั่นใจ ซึ่งนำไปพัฒนาสู่เรื่องอื่น ๆ ในชีวิตได้

อุปสรรคต่อมาที่ส่งผลกระทบต่อทุกโครงการย่อยคือ ใจหายที่เด็ก ๆ เลือกทำไม่ใช่สิ่งที่เด็ก ๆ อยากทำจริง ๆ

เอส-เกียรติศักดิ์ นาดีอนุรักษ์ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการที่รับผิดชอบดูแลโครงการกลองยาว ของหมู่ 6 เล่าว่า เด็ก ๆ สนใจจะฟื้นฟูการแสดงกลองยาวในชุมชน และเริ่มลงไปเก็บข้อมูลในชุมชนแล้ว แต่จู่ ๆ กลับเงียบหายไป แม้มีกลุ่มไลน์ก็ไม่ได้พูดคุยกัน เขาจึงคาดเดาว่านี่อาจไม่ใช่ใจหายที่เด็ก ๆ อยากทำ แต่เลือกเพราะเป็นสิ่งที่เห็นเป็นประจำในชุมชนและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

สถานการณ์ที่เอสเจอไม่ต่างจากหล้า-ยุพา โพธิ์ทอง นักวิชาการเกษตรชำนาญการ ที่เด็ก ๆ หมู่ 7 เลือกว่าจะทำปุ๋ยหมักชีวภาพ แต่สุดท้ายกิจกรรมกลับซบเซาไปได้ไม่มากเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อหล้าชวนเด็ก ๆ ถอดบทเรียนก็พบว่า เด็กเลือกใจทัยนี้ เพราะถูกปลูกฝังมาตลอดว่าชุมชนของพวกเขาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เด็ก ๆ ยึดติดกับกรอบของเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนเอ็ม ที่ดูแลโครงการป่าชุมชนก็พบเช่นกันว่า กิจกรรมปลูกป่า ทำฝายชะลอน้ำ ทำแนวกันไฟ ที่เด็ก ๆ หมู่ 10 เลือกทำไม่ใช่สิ่งที่เด็ก ๆ อยากทำ เขาและแกนนำชาวบ้านหมู่ 11 จึงชวนคิดชวนคุยอีกครั้งแล้วให้กลุ่มเด็ก ๆ ช่วยกันสรุป จนได้ออกมาว่าอยากทำขนมบัวลอย และชาไข่มุก ทีมผู้ใหญ่จึงชวนทีมเด็กวางแผนการทำงานใหม่

“เราลองให้เด็กทำอะไรที่เขาอยากทำ พบว่าเขามีแรงผลักดันที่จะทำมากกว่า จึงโยนโจทย์ไปว่าให้วางแผนการใช้วัตถุดิบและงบประมาณด้วย เขาก็พากันไปหามาจนได้ ทำให้ผมอ้อ...ขึ้นมาทันทีเลยว่า โครงการเป็นเพียง “เครื่องมือ” พาให้เด็กได้เรียนรู้เท่านั้น ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นโครงการอะไร ถ้าเราออกแบบกิจกรรมดี ๆ เด็กก็ได้เรียนรู้เหมือนกัน ดังเช่นการทำขนมที่ผมออกแบบให้เด็กเรียนรู้เรื่องการวางแผนทำขนม การสืบค้นข้อมูลส่วนประกอบของขนม การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน และมีประสบการณ์การลงมือทำด้วยตัวเอง ซึ่งจะทำให้เขาค่อย ๆ คิดเป็นแล้วพอทำบ่อย ๆ ก็ทำเป็น และกลายเป็นชำนาญในที่สุด ผู้ใหญ่หลายคนชอบคิดให้เด็ก เพราะคิดว่าเด็กทำไม่ได้ แต่จริง ๆ แล้ว พวกเรามีหน้าที่แค่เปิดโอกาสและดูเด็กทำ ต้องให้เด็กทำเอง ไม่อย่างนั้นเขาก็ทำไม่เป็น”

การตัดสินใจแก้ปัญหาของผู้ใหญ่ในหมู่ 11 นำมาสู่ผลลัพธ์ทางบวกทั้งเชิงปริมาณที่มีเด็ก ๆ ในชุมชนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมมากขึ้น ส่วนทางคุณภาพคือ แกนนำเยาวชนที่เคยซื่อๆ ไม่กล้าแสดงออก เริ่มมีความมั่นใจมากขึ้นที่คิด จะเขียน จะแสดงความคิดเห็นในการทำงาน

การปล่อยให้เด็ก ๆ ทำสิ่งที่ชอบ สิ่งที่ยากทำ นอกจากทำให้เด็ก ๆ สนุกที่จะเรียนรู้ และได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำแล้ว ยังสามารถโยงกลับไปเชื่อมประเด็นที่เป็นโจทย์การพัฒนาสำคัญของชุมชนได้ด้วย อย่างเช่นกลุ่มผู้ใหญ่ในหมู่ 11 ที่กำลังวางแผนว่า ต่อไปจะลองให้ใจทัยเด็ก ๆ ไปนำวัตถุดิบจากป่าชุมชนมาลองทำอาหารคาวหรือหวานด้วย

สิ่งสำคัญคือการเรียนรู้ระหว่างทาง

แม้ผลลัพธ์ของโครงการอาจไม่สำเร็จสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ แต่สิ่งที่สำคัญกว่าคือ “การเรียนรู้ระหว่างทาง” ของทีมวิจัย ที่พวกเขาได้ทั้งบทเรียนการทำงานครั้งต่อไปให้ดีขึ้น และติดตั้งเครื่องมือกับกระบวนการคิดแบบงานวิจัยที่มุ่งเน้นการทำงานด้วยข้อมูลและเป็นระบบ

“ถ้าจะทำให้ใหม่ให้ดีขึ้น เราอยากให้คนในชุมชนมาร่วมเป็นนักวิจัยทำงานไปด้วยกัน เพราะพวกเรา กับเจ้าหน้าที่อบต. ส่วนใหญ่ต่างไม่ใช่คนในชุมชน จึงเข้าใจบริบทของชุมชนไม่มากเท่ากับชาวบ้านที่อยู่มาตั้งแต่เกิด และไม่ได้อยู่ในชุมชนตลอดเวลาจึงไม่สามารถติดตามงานได้ต่อเนื่อง แต่การจะสร้าง กลไกการพัฒนาเด็กได้สำเร็จจำเป็นต้องมีผู้ใหญ่ที่เข้าใจและมีเครือข่ายที่ดีในพื้นที่ เพื่อให้งานขยับ ต่อเนื่อง นักวิจัยที่เป็นคนในชุมชนจะเข้ามาเติมช่องว่างตรงนี้ได้ และจะเป็นประโยชน์ในระยะยาว สำหรับการสร้างเด็กรุ่นต่อไปด้วย เพราะชาวบ้านเขา อยู่ในพื้นที่ตลอด” ทีมวิจัยสรุปบทเรียนที่พบร่วมกัน

อีกประเด็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นร่วมกันคือ “ความหมายของการทำงานเป็นทีม” เนื่องจากช่วงที่ลงไป ขับเคลื่อนโครงการในระดับชุมชน พวกเขาต่างคนต่างทำ ทำให้ทำงานขยับได้ไม่ดีเท่าที่ควร ทีมวิจัยจึงพบว่าการ ทำงานจำเป็นต้องมีวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันผ่านบทเรียนของแต่ละพื้นที่ เพื่อช่วยกันแก้ปัญหา และ ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาที่ซ้ำซากจากการทำงานดังกรณีที่ค้นพบว่าเด็กแต่ละหมู่บ้านต่างไม่ได้เลือกสิ่งที อยากร่วมมาเป็นโจทย์โครงการ

นอกจากบทเรียนที่มีร่วมกันแล้ว ทีมวิจัยแต่ละคนได้ค้นพบบทเรียนส่วนตัวที่น่าสนใจ ซึ่งไม่ได้มีประโยชน์ แค่ออกการทำงานพัฒนาเด็กเท่านั้น แต่ยังสามารถปรับใช้กับการทำงานประจำและชีวิตส่วนตัวได้ด้วย

เอกเล่าว่า “ผมได้เรียนรู้วิธีการทำงานที่ต้องวางแผน วางเป้าหมาย จากเมื่อก่อนผมจะทำไปเรื่อย ๆ ไม่ เคยคิดวางแผนว่าจะให้ใครรับผิดชอบเรื่องอะไร จะเดินงานอย่างไร ไม่มีการคิดให้รอบคอบ เพื่อไปสู่เป้าหมายการ ทำงาน แต่ปัจจุบันผมเข้าใจมากขึ้นว่าการทำงานจำเป็นต้องวางแผนเพื่อไปถึงผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ”

เอสบอกว่า ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานมาประยุกต์ใช้กับงานประจำที่ทำอยู่ เช่น การทำงานกับชุมชน ซึ่ง เดิมเขาจะลงไปทำให้ชาวบ้านทุกอย่าง คิดให้เสร็จสรรพ แต่ตอนนี้เอสคุยกับชาวบ้านมากขึ้น ชวน ชาวบ้านเสนอความคิดเห็นมากขึ้น เพราะมีมุมมองใหม่่ว่าชาวบ้านเป็นเจ้าของชุมชนจึงควรมีส่วนคิด และตัดสินใจกับความเป็นไปของชุมชน และเขายังรู้จักแบ่งหน้าที่การทำงานให้คนอื่นทำมากขึ้น ไม่ใช่ ทำอยู่แค่คนเดียวอย่างที่เคยเป็นมา

น้อง-ชวนพิศ แพสุขชื่น นักพัฒนาชุมชน ชำนาญการ ซึ่งดูแลโครงการร่วมกับหลักสูตร 7 สรุ ปบทเรียนของตัวเองว่า กระบวนการวิจัยสอนให้เธอ วางแผนเป็นขั้นเป็นตอน และเมื่อลงมือปฏิบัติเสร็จ แล้วต้องสรุปว่าทำไปแล้วเกิดประโยชน์อย่างไร ใคร ได้รับประโยชน์บ้าง ทำให้รู้จักประเมินผลลัพธ์ เห็น จุดผิดพลาดที่จะพัฒนาต่อ และมองหาภาคี เพื่อ ร่วมงาน หรือที่ปรึกษามาช่วยเติมเต็มการทำงาน เพราะปัญหาหลายอย่างก็ไม่สามารถแก้ไขได้เพียง ลำพัง

ด้านหล้ายอมรับว่าการเข้ามาทำงานวิจัยทำให้เธอได้มองย้อนกลับไปประเมินการทำงานที่ผ่านมาของ ตัวเอง ซึ่งทำให้เธอค้นพบสาเหตุที่การทำงานในตำแหน่งเดินไปได้ไม่ไกลนัก

“เมื่อก่อนเราทำงานในลักษณะอีเวนต์ คือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าแล้วจบไป ไม่ได้วางแผนพัฒนาให้ยั่งยืน เลยต้องแก้ปัญหาเดิม ๆ วนไปไม่ก็เรื่อง แต่พองานวิจัยเข้ามา เราต้องผ่านการทำงานที่เป็นกระบวนการอย่างจะจัดเวทีในชุมชนก็มาคุยวางแผน แบ่งหน้าที่ สรุบทบทเรียน ปรับปรุงสิ่งที่ปัญหาให้ดีขึ้นในครั้งต่อไป ทำซ้ำ ๆ จนรู้ว่าปัญหานี้จะใช้วิธีการไหน ควรไปปรึกษาใคร ที่สำคัญคือเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมและแสดงศักยภาพในทุกเวที ถึงการทำงานแบบอีเวนต์อาจจะง่ายกว่า ไม่ต้องมีกระบวนการคิด แต่แบบนี้ทำให้ชุมชนจัดการตนเองได้ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเข้ามาได้โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากภาครัฐ ทำให้พวกเราเองเหนื่อยน้อยลงด้วย”

อู๊ด-ชลัม โรจน์บุญถึง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพลับพลาไชย ที่เป็นหนึ่งในทีมวิจัยบอกว่า เขาเห็นการทำงานที่ผ่านมาของ อบต. ชัดขึ้นว่าเมื่อก่อนพวกเขาทำงานแบบสั่งการ เช่น การส่งเสริมอาชีพก็คิดเองแล้วให้ชาวบ้าน แต่การทำงานวิจัยทำให้เห็นความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมและคิดวางแผนการทำงานมากขึ้น

“เราเป็นผู้นำต้องนำเขาด้วยข้อมูลและเหตุผล ก่อนจะประชุมหรือลงพื้นที่ทำงาน ผมต้องวางแผนก่อนว่าจะคุยเรื่องอะไร อย่างชวนคนในชุมชนขึ้นไปดูป่าก็คิดต่อยานอกจากดูป่าแล้วจะไปดูร่องน้ำ ดูแนวกันไฟด้วย พยายามทำให้การทำงานครั้งหนึ่งได้ทั้งงานประจำและงานวิจัยด้วย”

ฟากเอ็มยกตัวอย่างเรื่องดังกล่าวเพิ่มว่า เดิมเวลาจัดเวทีประชาคม พวกเขาจะมีหัวโขนเป็นหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างกับชาวบ้าน แต่ตอนนี้รูปแบบการจัดกิจกรรมเปลี่ยนไปเป็นการตั้งคำถามชวนคิดชวนคุย ทำให้ชาวบ้านร่วมมือทำกิจกรรมมากขึ้น จากที่เคยจัดกิจกรรมแล้วชาวบ้านรอฟังแล้วทำตาม อย่างเดียวจนบรรยากาศเงียบ กลับกลายเป็นครึกครื้นด้วยการพูดคุย เสนอความคิดเห็น

ขณะที่ได้อัปทบทเรียนการทำงานในเชิงภาพรวมว่า การทำงานพัฒนาเด็กควรเริ่มต้นจากสิ่งเล็กๆ อยากทำ แล้วนำสิ่งที่ชุมชนจะได้ประโยชน์มาปรับให้เข้ากัน ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นแนวทางการสร้างให้เด็ก ๆ เข้ามามีส่วนร่วมดูแลชุมชนต่อไป

ชุมชนแห่งการเรียนรู้

นอกจากการเรียนรู้ของทีมวิจัยที่เป็นเจ้าหน้าที่ อบต. แล้ว ด้านนักวิจัยชาวบ้านเองก็ยืนยันว่า การทำงานวิจัยช่วยเปลี่ยนแปลงวิถีคิด วิถีทำของพวกเขาเช่นกัน อย่างพนม อ้อมทอง เกษตรกรหมู่ 11 เล่าว่าเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่เขาจากการทำวิจัยคือการเห็น “ความสำคัญของข้อมูล” ที่นำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะทำงานอะไรก็ต้องมีข้อมูลก่อนตัดสินใจทำ

ขณะที่อนุพงษ์ แดงแดง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11 บอกว่า เขาพบว่าตัวเองค่อย ๆ เกิดทักษะการเก็บข้อมูล มีกระบวนการในการทำงาน และทำงานเป็นทีมร่วมกับคนอื่นในชุมชน ทั้งนี้ก็ยังอยากเรียนรู้เพิ่มขึ้น เพราะรู้สึกว่ายิ่งทำวิจัย เขายิ่งได้พัฒนาความคิดและทักษะชีวิตให้ตัวเอง

องค์ความรู้ เครื่องมือ และบทเรียนที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัยทั้งหมดได้กลายเป็นแรงผลักดันให้ทีมวิจัย ตัดสินใจที่ดำเนินงานต่อถึงจะสิ้นสุดระยะเวลาการทำโครงการแล้ว เพราะมองว่าฝั่งพื้นที่พวกเขาตั้งใจ มีความสำคัญต่อพื้นฐานชีวิตของเด็กและเยาวชนในชุมชนทั้งชีวิต

“ภาพฝันตั้งแต่เป็นนักถักทอชุมชนคือเราอยากเห็นสังคมไทยเต็มไปด้วยพลเมืองที่รู้ร้อนรู้หนาว กับทุกเรื่องราวที่เกิดขึ้น เห็นเด็กบ้านเราเป็นคนดี มีคุณภาพ ซึ่งการเข้ามาของโครงการวิจัยทำให้เรา เห็นวิธีการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะไปสู่ภาพฝันการเป็นชุมชนจัดการตนเอง สิ่งที่เราต้อง ทำต่อจึงเป็นการถ่ายทอดกระบวนการวิจัยที่เรียนรู้มาให้ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เพื่อให้เขา จัดการตนเองแก้ปัญหาภายในชุมชนได้โดยไม่รื้ออำนาจภายนอกมาจัดการ รวมถึงการที่ชุมชนช่วยกัน พัฒนาลูกหลานของเขาด้วย” เอกบอกภาพฝันของทีมวิจัย

แม้ยังไม่รู้ว่าจะต้องเดินทางทำงานอีกนานแค่ไหนก็จะถึงปลายทางที่ตั้งใจ แต่ความรู้ความ เข้าใจและความมุ่งมั่นที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยตำบลพลับพลายไชย อาจพอเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า พวกเขาจะ ก้าวต่อไปจนถึงภาพฝันที่จะมีกลไกหนุนเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนเกิดขึ้นในตำบลได้แน่นอน

////////////////////////////////////

โครงการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลพลับพลาไชยในการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน ให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ทีมวิจัย

1. นายเอกวิทย์ ชาวสวน หัวหน้าสำนักปลัด หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นายคมสัน พันธุ์เสือ นักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รองหัวหน้าโครงการวิจัย
3. นายชลัม ไรจน์บุญถึง รองนายก อบต.พลับพลาไชย
4. นางสาวชนพิต แพสุขชื่น นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ
5. นายสันติสุข พันธุ์ศรี ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 7
6. นายณัฐกานต์ ผิวอ่อนดี เยาวชน หมู่ที่ 11
7. นางวิรัชดา ศรีคำแหง นักวิชาการศึกษาชำนาญการ
8. นายธีรภัทร เขียนจินดา ประธานสภาเด็กและเยาวชน ต.พลับพลาไชย
9. นางฉัฐนิชชญา แก้วปาน รองปลัด อบต.พลับพลาไชย
10. นางยุพา โพธิ์ทอง นักวิชาการเกษตรชำนาญการ
11. นายเกียรติศักดิ์ นาโคอนุรักษ์ นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ
12. นางสาวปราณี ตั้งธงทองกุล ผู้อำนวยการกองคลัง
13. นางสาวอรุณรัตน์ บั้มทอง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ เลขานุการ
14. นายเชียว แบนกลาง สารวัตรกำนันตำบลพลับพลาไชย
15. นางสาวพาฝัน ทองลอด ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 1
16. นายสุชิน แซ่ซื่อ สมาชิกสภา อบต. หมู่ที่ 3
17. นางณัชชา เคนมา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5
18. นายคารม คงปรีพันธ์ ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 4
19. นางเฉลียว อบทม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5
20. นางอุษา ทองบ้านไฉ่ ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 6
21. นายสมเกียรติ สารวรรณ สมาชิกสภา อบต. หมู่ที่ 6
22. นายชอบ เพลินสุข สมาชิกสภา อบต. หมู่ที่ 7
23. นายสมชาย พุทธจรรยา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7
24. นายกันตศักดิ์ อ่วมเสือ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10
25. นายเฉลย เยี่ยงทอง ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 10

26. นายอําลาย อ่วมเสื่อ สมาชิกสภา อบต. หมู่ที่ 10
27. นายสุเทพ แดงแดง ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 11
28. นายกฤษณะ โรจน์บุญถึง เยาวชน หมู่ที่ 11
29. นายประจัน ศรีบัวคลี่ ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 11
30. นายพนม อ้อมทอง ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 11
31. นายเรียว อบกลาง ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 11
32. นายพนม อ้อยทูล ผู้แทนชุมชน หมู่ที่ 11
33. นายประเชิญ จันทวงษ์ สมาชิกสภา อบต. หมู่ที่ 12